

Ariana Bălașa

Ariana Bălașa

REALITATE ȘI SPAȚII FICȚIONALE

Editura Universitaria

Editura Presa Universitară Clujeană

Craiova, 2023

Referenți științifici:

Prof.univ.dr. habil Cătălin Ghiță

Conf.univ.dr. Delia-Maria Radu

Redactor de carte: Lect.univ.dr. Ștefan Viorel Ghenea

Copyright © 2023 Editura Universitaria

Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României**BĂLAȘA, ARIANA**

Realitate și spații ficționale / Ariana Bălașa. -

Craiova : Universitaria ; Cluj-Napoca : Presa

universitară clujeană, 2023

Conține bibliografie

ISBN 978-606-14-1915-9

ISBN 978-606-37-1774-1

821.135.1.09

© 2023 by Editura Universitaria

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețelele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Prefață

În volumul *Realitate și spații ficționale* este vorba de o selecție de articole adunate în timp, care atestă preocupările diverse ale autoarei și seriozitatea cu care se apleacă asupra întrebărilor pe care și le pune, documentarea și analiza atentă prin care ajunge să găsească răspunsurile la aceste întrebări, trădând sensibilitatea și vocația pedagogică prin concepție și înlănțuirea ideilor.

Prima parte, cea mai vastă, intitulată *Mit și realitate*, începe prin a ne reaminti, într-un articol ce dă titlul cărții, statutul ficțional al literaturii care își creează propria realitate și oferă cititorului lumi „continuabile la infinit”, pe care acesta le poate completa, popula, deconstrui, interpreta. *Biblioteca din Alexandria între mit și realitate* conține o scurtă istorie și prezentare a acestei celebre biblioteci, văzută nu doar ca monument arhitectonic, ci și ca un reper simbolic încărcat de însemnătate. *Valențe mitologice cioraniene în „Istorie și utopie”* vorbește despre viziunea lui Cioran despre om, izgonit din paradisul original și aflat mereu în căutarea altuia, care s-ar afla, de fapt, în interiorul său. *Europa, de la mit la continent*, trece în revistă diverse percepții și

interpretări ale Europei, de la legendă la istorie, literatură și geografie. Ultimul articol din această secțiune, „Măștile” lui *Faust în literatură și celelalte arte*, abordează ipostaze ale mitului faustic în opere literare și cinematografice, adaptările sale oglindind evoluția mesajului și a gustului publicului.

Urmează *Realitatea criticii*, cu articolele *Critica genetică și teoria literaturii*, despre analiza operei pe cale de a se face, a muncii de creație a autorului prin textele ce preced opera finită, și *Sub imperiul relativizării: conceptul de „generație literară”*, absența sentimentului de generație în literatura română de după revoluție explicând, probabil, proliferarea operelor non-fictive, scrie autoarea. Secțiunea *Autorul și jocurile ficționale*, despre doi mari autori francezi, poetul Paul Valéry și idealul său de creație, și André Gide, e urmată de *Literatura și sacrul*, cu articolele *De la imaginarul religios la hermeneutica simbolurilor. O incursiune în lumea semnelor și arhetipurilor*, „Cântarea cântărilor” între sacru și profan, *Demonul cioranian și Dumnezeu*. În continuare, în *Spații imagine*, citim despre *Un roman „subversiv”*: „Cimitirul Buna-Vestire” de Tudor Arghezi, prefigurator al genului absurd în literatura română, și George Sorescu – „Întoarcerea Euridicei”, o recenzie a volumului de poezii cu acest titlu al profesorului și literatului George Sorescu.

Partea finală, *Revizuiți și perspective: „Revizuiți” și derută*, despre perspectiva critică a lui Eugen Lovinescu, *Europa culturală de mâine și reflecția derridiană*, despre o unitate europeană atinsă prin păstrarea specificului și, simultan, o deschidere spre universalitate, încheie textul volumului înainte de Bibliografia generală.

Având în vedere valoarea de ansamblu a lucrării, cartea se adresează atât publicului larg, cât și specialiștilor din domeniul filologic, putând deveni totodată un instrument de lucru util elevilor, studenților, profesorilor.

Conf. univ. dr. Delia-Maria Radu¹

---

¹ Departamentul de limba și literatura română, Facultatea de Litere, Universitatea din Oradea.

MIT ŞI REALITATE

Realitate și spații ficționale¹

Moto:

„*Tout le réel pour moi n'est que fiction*”

(Alfred de Musset)

În *Dicționarul de termeni literari*², coordonatorul, Al. Săndulescu, ne oferă definițiile posibile ale termenului de ficțiune, în măsură să fixeze și să clarifice conținutul celor două sensuri fundamentale ale acestuia. Primul ar fi de „*Construcție a imaginației (s.n., A.B.)*, despre care se știe că *nu are corespondent în realitate (s.n., A.B.)*”, definiție ce include, am putea spune, încă două sub-definiții drept „completare” a acestei prime accepțiuni, și anume: „... orice descriere a unui conținut neadevărat, dar făcută într-un mod care să-l sugereze ca fiind real; invenție, plăsmuire a imaginației urmărind scopul de a plăcea”. A doua definiție implică înțelesul ficțiunii ca atribut specific literar, înțeles vizat, de altfel, și de articolul de față: „*Latură specifică a creației artistice (s.n., A.B.)*, calitatea ei de a sugera iluzia unor întâmplări

---

¹ Publicat cu același titlu în „*Mozaicul*”, Serie nouă, Anul V, nr. 6-7 (44-45)/2002, p. 23.

² Al. Săndulescu (coord.), *Dicționar de termeni literari* București, Editura Academiei, 1976, pp. 174-175.

adevărate (s.n., A.B.), când în fapt cele întâmplătoare reprezintă o plăsmuire a imaginației, au fost inventate, născocite de autor”, însă, adăugăm noi, pe baza „datelor” furnizate de realitatea imediată.

Prin însuși statutul ei ficțional, literatura este delimitabilă de alte creații ale spiritului, cum ar fi invențiile și inovațiile din domeniul tehnicii și științelor, prin aceea că scriitorul nu „calchiază” elementele realului, nu imită realitatea, ci o re-crează în planul ficțiunii, conform „normelor” impuse de imaginația, talentul, de geniul său creator, uneori și de gusturile și „moda” literară a epocii sale de emergență spiritual-creatoare.

Privită din exterior, prin prisma relației text artistic și dimensiunile lui transverbale, domeniul literaturii se circumscrie deopotrivă unei „lumi ficționale”, „invenționale” și imaginative ori fanteziste. Ca „lume” în sine, ea capătă statut de creație a imaginarului și autonomie estetică.

Austin Warren și René Wellek în capitolul *Natura literaturii*³, consemnează că: „aserțiunile dintr-un roman, dintr-o dramă nu sunt adevărate în sensul strict al cuvântului; ele nu reprezintă construcții logice. Există o diferență esențială și importantă între o relatare făcută într-un roman, (...), care pare să ne dea <<informații>> despre întâmplări reale, și aceleași informații conținute

---

³ Austin Warren, René Wellek, *Teoria literaturii*, București, PLU, 1967, p. 50.

într-o carte de istorie sau sociologie". Și, continuă cei doi teoreticieni, „Un personaj de roman se deosebește de o persoană din viața reală. El este făcut numai din propozițiile care îl descriu sau care i-au fost puse în gură de către autor. El n-are trecut, n-are viitor și uneori nici o continuitate în viață”.

Evident, ideea își revendică paternitatea aristotelică. În *Poetica* sa, stagiritul intuiuse existența unui adevăr artistic de sine stătător; el definește noțiunea de ficțiune fără a o numi direct așa, când spune că „... istoricul nu se deosebește de poet prin aceea că unul se exprimă în proză și altul în versuri, ci pentru că unul înfățișează fapte aievea întâmplate, iar celălalt fapte ce s-ar putea întâmpla”. Spre susținerea „cauzei” sale teoretice, Aristotel exemplifică prin diferențierea istoric/poet, respectiv istorie/poezie, remarcând că istoria ne prezintă întâmplări reale, iar poezia imaginează posibilul, inventează „fapte” care s-ar putea întâmpla: „... datorită poetului nu este să povestească lucruri întâmplate cu adevărat, ci lucruri putând să se întâmple în marginea verosimilului și necesarului”⁴.

Dicotomia aristotelică a fost fructificată de către toți succesorii săi creatori de ars poetica, punctele divergente ale opiniilor lor asupra conceptului de ficțiune constând în sublinierea mai accentuată a unei anumite părți a definiției.

---

⁴ v. Aristotel, *Poetica*, București, Editura Academiei, 1965, p. 65.

Opera literară ca produs lingvistic, „câmp de semne”, ne pune față-n față cu o sau cu niște „lumi” ficționale, ale cărei date sunt permanent incomplete, continuabile la infinit, spre deosebire de cele ale lumii reale, surprinse, de exemplu, în cadrul unui reportaj dintr-un cotidian, în care întâmplările privesc eroi umani și nu personaje imaginare, „victime” ale unei serii de determinări construite ori sugerate numai de eul creator.

Orice edificiu ficțional, reprezentările fictivizate, își câștigă adevărul propriu deoarece cititorul consimte tacit la realitatea limbajului în care realizează lectura. Textele cu fir epic propun întotdeauna un orizont secund derivat din universul real care le-a dat naștere, sau cum bine preciza Toma Pavel, „... un univers secundar, care se deosebește în grade diferite de universul primar”⁵.

Între Lume și „lumile ficționale” se stabilește o punte biunivocă, un tip de corespondență modelatoare și, de ce nu, automodelatoare, deseori contrapunctică. Nu întotdeauna unui element (existență, obiect, întâmplare etc.) din universul real îi corespunde un similar dintr-un univers ficțional. Acest écart conferă individualitate în diversitatea lumilor ficționale auctoriale, le furnizează forța de a ființa paralel, împreună cu sau în prelungirea universului primar și orientează demersurile cititorului.

---

⁵ Toma Pavel, *Lumile ficționale*, București, Editura Minerva, 1993, p. 92.

Realitatea literaturii este de fapt o realitate creată artificial de un limbaj-generator de proiecții ale realității imediate ei, în plan mental. Așadar, dacă Lumea palpabilă este o realitate imediată, „lumile ficționale” sunt o serie de realități mediate de o limbă, cu apetență simbolică și abstractizantă.

„Spațiile” ficțiunii literare ar putea constitui obiectul unui studiu amplu, interesant și incitant deopotrivă, având în vedere modificările suferite de concept, din momentul aristotelic premergător nașterii sale, până în perioada fundamentării de mai târziu, și mai departe, la tendința deconstructivistă adusă de modernism și postmodernism, odată cu apariția literaturii „autenticiste”, care cucerește din ce în ce mai mult teren scriptural, prin intermediul jurnalelor intime sau auctoriale, romanelor de confesiune, memorialisticii și corespondenței.

Bibliografie

Aristotel, *Poetica*, București, Editura Academiei, 1965

Pavel, Toma *Lumile ficționale*, București, Editura Minerva, 1993

Săndulescu, Al. (coord.), *Dicționar de termeni literari*, București, Editura Academiei, 1976

Warren, Austin, Wellek, René, *Teoria literaturii*, București, PLU, 1967.

Biblioteca din Alexandria între mit și realitate¹

Simbol de civilizație, altar al științei, edificiu în care incunabulele, manuscrisele, tipizatele, documentele, hărțile și cărțile sunt adăpostite, clasificate și puse la dispoziția cititorilor, biblioteca reprezintă imaginea prestigiului intelectual, iar Biblioteca din Alexandria nu face excepție.

Ceea ce scoate în evidență Biblioteca din Alexandria este renumele ei, care a făcut-o prima bibliotecă publică din lume. Francezul Marc Sauvalle o numește „Străbunul bibliotecilor noastre publice [...] celebră în Antichitate pentru farul său, construit pe insula Pharos, căreia i-a dat și numele.”² „Acest far – notează Sauvalle în continuare – servea drept ghid pentru marinarii care se îndreptau către orașul construit de Alexandru cel Mare. Alexandria avea de asemenea și un al doilea <<far>>. Acesta îi călăuzea pe savanții și filosofii epocii spre orașul egiptean. E

---

¹ Publicat cu titlul *Biblioteca din Alexandria, tezaur spiritual al Antichității greco-latine și al lumii, în Analele Universității din Craiova, Seria Științe filologice/Limbi și literaturi clasice, Anul IV, Nr.1-2/2007, pp. 16-23.*

² Marc Sauvalle, *La bibliotheque d'Alexandrie. L'Agora*, vol. 2, no. 4, decembre 1994/janvier 1995.

vorba despre <<Museion-ul>> din Alexandria, templul Muzelor.

De la *Museion* (s.a.) provine și cuvântul <<muzeu>>. Dar acesta era mult mai mult decât un muzeu în sensul pe care i-l atribuim în general. Era mai mult decât un loc de expunere a unor obiecte eteroclite, cuprindea și o universitate a cărei bibliotecă era o bijuterie.”³

Nu trebuie să înțelegem totuși că Biblioteca din Alexandria era unică în vremea aceea, pentru că unii faraoni aveau deja, în vastele lor palate, colecții de texte juridice și religioase. De asemenea, în epocă mai existau biblioteci rezervate anumitor grupuri, cum era aceea a Școlii peripatetice a lui Aristotel, după modelul căreia s-au pus și bazele bibliotecii alexandrine. Mai mult, conform opiniei lui Diodor din Sicilia, primul fondator din Egipt al unei biblioteci a fost Osy Mandias, urmașul lui Proteu și contemporan al lui Priam, regele Troiei. Pireus povestește că prințul iubea așa de tare învățătura, încât a ordonat să se construiască o bibliotecă magnifică, decorată cu statuile tuturor zeilor egipteni, pe frontispiciul căreia au fost dăltuite următoarele cuvinte: „Leac pentru suflet”. Dar nici Diodor din Sicilia, nici alți istorici contemporani cu el nu spun nimic despre numărul de volume pe care le cuprindea. Atât cât putem bănui, nu puteau fi foarte multe, pentru că nu fusese scris încă decât un

---

³ *Ibidem.*

număr mic de lucrări, care erau creația preoților. Exista și o bibliotecă foarte frumoasă la Memphis, marele Cairo de azi, adăpostită în templul lui Vulcan: este chiar biblioteca din care Naucrates îl acuzase pe Homer că ar fi furat *Iliada* și *Odiseea*, după care le-ar fi prezentat drept creații proprii.

Fondată de marele cuceritor macedonean Alexandru cel Mare, în 331 a. Ch., când acesta avea numai 24 de ani, și căreia i-a dat și numele său, Alexandria a devenit capitala regatului elenizat de Ptolemeu. Construită pe ruinele Egiptului faraonic și pe moștenirea Greciei viteazului Pericle, cultura acestui regat ilustrează o stranie fuziune în care a existat dorința de a pune înaintea bogăției materiale, a luxului și a fastului (un număr considerabil de oameni de spirit și de savanți „formau un fel de academie de științe și arte⁴”) edificarea unui „instrument” științific și informațional inedit, care urma să fie prima Bibliotecă din Alexandria.

Biblioteca din Alexandria avea două sedii: un depozit de lucrări (circa 400.000) care se afla în Museion, adică în „Templul Muzelor” (unde funcționa și atelierul de copiat manuscrise), în incinta palatului regal și celălalt în cartierul Serapeum, care găzduia circa 300.000 de lucrări. Conform părerii lui S. Epiphane, biblioteca cuprindea, în totalitate, o

---

⁴ Ilie Stanciu, *Călătorie în lumea cărții: Mică enciclopedie ilustrată*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1970, p. 153.

colecție de 548.000 de volume. Josephe mărturisește că erau circa 200.000 de volume și că Demetrios din Phaler spera să fie cel puțin 500.000. În același timp, Eusebe ne asigură că la moartea lui Ptolemeu din Philadelphia, succesorul lui Ptolemeu Soter, această bibliotecă nu avea decât 700.000 de volume. E adevărat că sub succesorii săi ea s-a dezvoltat gradat, ca, în cele din urmă, să numere nu mai puțin de 700.000 de volume. Dar prin termenul „volum” trebuie să înțelegem suluri, care erau mult mai puțin încărcate decât volumele, sub forma în care le cunoaștem noi astăzi.

Munca de bibliotecar era una dintre cele mai alese funcții cu care cineva putea fi investit de către rege. O listă a primilor bibliotecari care au trudit în Biblioteca din Alexandria îi enumeră pe Zenodot din Efes între anii 320 -240 a. Chr., Apollonios din Rhodos, Aristofan din Bizanț din anii 257-180 a. Chr., Aristarh din Samothrace. Sunt toți de origini diferite, dar de cultură și formație spirituală elenă.

La puțin timp după moartea sa, în anul 323 a. Chr., unul din generalii armatei sale, Ptolemeu Soter, s-a autoproclamat rege. Sfătuit de omul de stat și oratorul atenian Demetrios din Phaler – care era și discipolul lui Aristotel – Ptolemeu din Soter a decis, în preajma anului 290 a. Chr., să pună bazele unei biblioteci universale. Demetrios decisese să adune la Alexandria „cărțile tuturor popoarelor de pe pământ”, pentru a căror transcriere erau

necesare 500.000 de suluri de papirus. Ptolemeu al III-lea a fost acela care le-a cerut tuturor domnitorilor din lume să-i trimită lucrări de toate genurile și tot el a poruncit să fie copiate toate cărțile existente pe navele care făceau escală în Alexandria, constituindu-se în acest fel primul fond de carte din istoria bibliotecilor, numit „fondul navelor”. „O armată de copişti, sub coordonarea celor mai mari savanți, lucra la copierea manuscriselor, solii regelui cutreierau toate țările pentru a descoperi și cumpăra cele mai valoroase opere literare, religioase și științifice. Când nu le puteau cumpăra, le împrumutau pentru a putea fi copiate la Alexandria.”⁵

Bazându-se pe autoritatea lui Hecateu, Demetrios l-a convins pe rege de necesitatea achiziționării și traducerii „cărților de origine iudaică”. Planul lui Ptolemeu al III-lea, pus în practică de bibliotecari, era nu numai să adune cele mai valoroase cărți din întreaga lume, copii sau originale (ale asiro-babilonienilor, evreilor, egiptenilor etc.), dar să le și dea spre traducere în limba greacă. Se spune că Ptolemeu al III-lea a împrumutat de la Atena o serie de manuscrise din operele lui Eschil, Sofocle și Euripide, a păstrat originalele și a restituit copiile care erau atât de aproape de original, încât atenienii nici nu au realizat că au fost înșelați.

---

⁵ *Ibidem.*